

УДК [632.937 + 631.811.98] : 635.63/477.52/6/

І.В. Лебединський, Ф.М. Марютін, О.Ф. Марютін

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ГОСПОДАРСЬКА І ФІТОПАТОЛОГІЧНА ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ БІОПРЕПАРАТІВ НА РОСЛИНАХ ОГІРКА У СХІДНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Вступ. Основна цінність плодів огірка полягає у тому, що вони вживаються у сирому, а також законсервованому вигляді. Незважаючи на їх низьку калорійність, огірки вирощують у різних ґрунтово-кліматичних зонах України, удосконалюються технології їх вирощування і захисту рослин від збудників хвороб [1, 2].

Вивчення та впровадження нових нетрадиційних технологій вирощування і захисту сільськогосподарських культур від шкідливих організмів сьогодні вважається пріоритетним науковим напрямом. Як уважають В.П. Патики [3], В.П. Федоренко [5], одним з основних елементів сучасних технологій вирощування овочевих культур у відкритому і закритому ґрунті з метою отримання екологічно чистої продукції є оптимізація фітосанітарного стану агроєкосистем. Для вирішення цього важливого питання, слід вивчати і впроваджувати у виробництво препарати мікробіологічного походження, які все більше привертають увагу науковців і практиків.

Основною метою наших досліджень було вивчити вплив окремих біопрепаратів біологічного походження вітчизняного виробництва на ріст, розвиток, продуктивність і фітопатологічний стан рослин огірка під час вирощування в польових умовах.

Матеріали та методика досліджень. Дослідження виконані протягом 2010–2011 рр. Лабораторні – на кафедрах плодоовочівництва та зберігання і фітопатології, польові – на дослідному полі Харківського національного аграрного університету, яке розміщене в зоні середньонедостатнього зволоження. Метеорологічні фактори цієї ґрунтово-кліматичної зони досить нестійкі. Дослідження виконувалися на гібриді огірка Самородок без поливу. Технологія вирощування – традиційна для Східного Лісостепу України. Схема посіву – 50+90 см. Густина посіву 90–100 тис. рослин на гектар. Повторність дослідів п'ятиразова.

Фенологічні спостереження за ростом і розвитком рослин огірка, динамікою збирання плодів, фітопатологічним станом рослин протягом їх вегетаційного періоду виконували згідно із загальновизначеними методиками в овочівництві і фітопатології. Біологічні препарати застосовували згідно з методиками, що запропонували виробники [4].

Наведемо коротку характеристику досліджуваних біопрепаратів та регламенти їх застосування.

Біоглобін – основною діючою речовиною у препараті є поліпептиди з молекулярною масою 5000–6000, у складі яких містяться амінокислоти, які мають оксигрупу типу оксипролін, оксилізін та ін. Препаративна форма – водна суспензія. Норма витрати і спосіб використання на огірках згідно з рекомендаціями. Спосіб використання – замочування насіння в 0,5 % розчині протягом 30 хв. Виробник – ТОВ НВФ “Медбіоком”, Україна.

Біогран – гранульований препарат, що виготовляється на основі азотфіксувальних бактерій і біогумусу. Володіє поліфункціональною дією. Його бактеріальний компонент імобілізовано в біогумусі. Норма витрати і спосіб використання на огірках – дві гранули на одну насінину під час сівби. Виробник – ТОВ НВФ “Медбіоком”, Інститут мікробіології НААНУ.

Кладостим – стимулятор росту, містить комплекс фітогормонів і мікроелементів. Препарат активізує синтез усіх форм ДНК і РНК. Норма витрати – 3–5 мл на 10 л води способом інокуляції насіння на 1 т. Виробник – Інститут мікробіології НААНУ.

Планриз БТ – препарат виготовляється на основі бактерії штаму AP–33 *Pseudomonas fluorescens*, 5×10^9 м кл/см³. Препаративна форма – водна суспензія. Дозволений до використання як біофунгіцид способом інокуляції насіння (1–2 л/т) і обприскування рослин (1–3 л/га). У наших дослідженнях використаний перший спосіб. Виробник – інженерно-технологічний інститут “Біотехніка”, Україна.

Фосфогумін – препарат, що виготовляється на основі біогумусу (вермикомпосту), отриманого способом вермикомпостування органіки, збагаченого фосфоритами біологічного походження. Препаративна форма – гранули. Норма витрати на огірках – дві гранули на одну насінину.

Циркон – препарат, що виготовляється на основі гідроксикоричневих кислот, виділених з ехінацеї пурпурової. Діюча речовина підвищує адаптивний потенціал рослин, володіє рїстактивуючим ефектом, проявляє фунгіцидну і бактеріальну дію. У наших дослідженнях використовувався способом замочування насіння (1 мл/10 л води) протягом 12 год.

Хетомік – препарат, що виготовляється на основі ґрунтового гриба антагоніста – *Chaetomium cochliodes* 3250. Препаративна форма – порошок. Рекомендований для передпосівної інокуляції насінневого матеріалу. У наших дослідженнях використовувався способом намочування насіння у водному розчині (10 мл/10 л води) протягом 30 хв. Виробник – Інститут мікробіології НААНУ.

Результати досліджень та їх обговорення. Виконані фенологічні дослідження за ростом і розвитком рослин огірка гібрида Самородок за фазами розвитку рослин: поява сходів, третього листка, бічних пагонів,

жіночих квітів і тривалість їх цвітіння, початок і масовий збір плодів, тривалість плодоношення. Встановлено, що суттєвої розбіжності за варіантами використання біопрепаратів за роки їх вивчення не виявлено.

Оцінка впливу досліджуваних біопрепаратів на врожайність рослин огірка представлена в табл. 1.

1. Оцінка впливу вітчизняних біологічних препаратів на врожайність рослин огірка Самородок (середнє за 2010–2011 рр.)

Варіант досліджу	Врожайність, т/га			Середня маса плодів, г	
	ранній	загальний		2010	2011
		т/га	у % до контролю		
Контроль (без використання біопрепаратів)	8,5	12,3	0,0	62	86
Біоглобін, водна суспензія	8,4	13,4	9,0	72	94
Біогран, гранули	8,4	14,0	13,8	67	85
Кладостим, водна суспензія	9,9	14,1	14,6	72	77
Планриз БТ, водна суспензія	10,1	15,6	26,8	88	82
Фосфогумін, гранули	8,2	13,8	12,2	82	86
Хетомік, порошок	8,5	13,6	11,0	72	80
Циркон, водний розчин	8,4	12,8	10,4	65	78

Примітка. НІР₀₅, т/га 1,47–2,24

Дані таблиці свідчать, що у варіантах з використанням кладостиму і фосфогуміну зафіксовано збільшення врожайності огірка порівняно з контролем відповідно на 1,4 і 1,6 т/га. Всі інші біопрепарати істотно не впливали на цей показник. Аналіз показників щодо загальної врожайності огірка показує, що фактично у всіх варіантах з використанням біопрепаратів відмічалось збільшення показників на 9,0–26,8 %. Найбільш перспективними у цьому плані можна вважати: фосфогумін – 26,8 %, кладостим – 14,6 %, біогран – 13,8 %, циркон – 12 % порівняно з контролем, де біопрепарати не використовувались.

Одним з важливих показників структури врожаю плодів огірка є їх маса. Аналізуючи ці показники, можна констатувати, що по роках вони були різними як на контрольному варіанті, так і у варіантах з використанням біопрепаратів. Так, у 2011 р. вони були більшими, за винятком фосфогуміну, ніж на контролі. На нашу думку, це пов'язано з агрометеорологічними умовами в роки досліджень, аналіз яких викладено у табл. 2. З таблиці видно, що температура повітря за червень по роках коливалася у межах від 19,0 °С (ІІІ декада 2011 р.) до 24,9 °С (ІІІ декада 2010 р.). Ці показники були вищими за багаторічні на 4,1 °С–6,2 °С, за винятком третьої декади 2011 р., в якій температура повітря була нижча за кліматичну норму на 0,7 °С.

Відомо, що особливе значення під час вирощування огірка на богарі

2. Агрометеорологічні показники (червень–липень) у 2010–2011 рр. (Роганська метеостанція).

Дослідне поле Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

Показник	Червень						Липень					
	декада						декада					
	I		II		III		I		II		III	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Температура повітря, °С	21,2	21,4	22,3	22,1	24,9	19,0	25,4	20,8	25,6	24,3	25,1	23,8
Середня багаторічна температура, °С	17,1	17,1	17,9	17,9	18,7	18,7	19,6	19,6	20,4	20,4	20,6	20,6
Відхилення від багаторічних показників, °С (±)	+ 4,1	+4,3	+4,4	+4,2	+6,2	-0,7	+3,8	+1,2	+5,2	+3,9	+4,5	+3,2
Опади, мм	14,1	0,3	10,6	51,2	1,3	143,1	31,6	48,2	42,3	0,0	28,3	42,8
Багаторічні показники, мм	21,0	21,0	24,0	24	24	24	21	21	19	19	19	19
Відхилення від багаторічних показників, мм (±)	-6,9	-20,7	-13,4	+27,2	-22,7	+119,1	+10,6	+27,2	+23,2	-19	+9,3	+23,8
Вологість повітря, %	57	63	52	56	47	57	68	50	56	57	48	48
Багаторічні показники, %	47	46	47	47	48	47	48	48	48	48	48	

має забезпеченість рослин у їх фазу плодоношення необхідною кількістю і регулярністю опадів. З показників таблиці видно, що у 2010 р. спостерігався дефіцит опадів, і їх кількість була помітно нижча проти багаторічних показників на 6,9 мм (I дек.), 13,4 мм (II дек.), 22,7 мм (III дек.), що в сумі становило 43,0 мм. У 2011 р. за цей період випало опадів 125,6 мм, що на 82,5 мм більше ніж у 2010 р. Відповідно до кількості і частоти опадів коливалася і відносна вологість повітря. За період червень – липень вона була у межах 48–57 %, що значно нижче за біологічну потребу рослин огірка.

Результати фітопатологічного моніторингу рослин огірка під час їх вирощування з використанням досліджуваних препаратів біологічного походження показали, що вони істотно не впливали на видовий склад хвороб і інтенсивність їх розвитку. За роки досліджень підтверджено, що рослини огірка в умовах Східного Лісостепу України уражаються справжньою і несправжньою борошнистою россою, антракнозом, кладоспоріозом, бактеріозом. Інтенсивність їх розвитку корелюється погодними умовами в період вегетації рослин.

Висновки. На основі здобутих експериментальних результатів досліджень можна зробити такі основні висновки: 1. Виконана господарська і фітопатологічна оцінка таких окремих біологічних препаратів вітчизняного виробництва, як біоглобін, біогран, кладостим, планриз, фосфогумін, хетомік і циркон свідчить, що вони істотно не впливають на ці показники. 2. Установлено, що дефіцит ґрунтової і повітряної вологи в роки досліджень впливає на ефективність біопрепаратів щодо господарської і фітопатологічної оцінки показників рослин огірка. 3. Враховуючи неоднозначність результатів досліджень за екстремальних погодних умов для рослин огірка, вважаємо за доцільне продовжити експериментальну роботу у цьому напрямку в умовах відкритого і закритого ґрунту.

Бібліографічний список: 1. Лебединський І.В. Вивчення сортів та гібридів огірка в умовах відкритого ґрунту Харківської області / І.В. Лебединський // Овочівництво і баштанництво: міжвід. темат. наук. зб. – Вип. 55. – Х., 2009. – С. 76–81. 2. Лебединський І.В. Господарська і фітопатологічна доцільність використання агроволокна при вирощуванні огірка у Східному Лісостепу України / І.В. Лебединський, Ф.М. Марютін // Овочівництво і баштанництво: міжвід. темат. наук. зб. – Х., 2011. – С. 123–130. 3. Патица В.П. Збалансований розвиток агроєкосистем і мікробіологічні засоби захисту рослин / В.П. Патица, Т.І. Патица // Вісник Харківського НАУ. Сер. “Біологія”. – 2006. – Вип. 2 (9). – С. 128–134. 4. Рекомендації з ефективного застосування мікробіологічних препаратів у технологіях вирощування сільськогосподарських культур. – К., 2008. – 52 с. 5. Федоренко В.П. Достижения и перспективы развития биологического метода защиты растений в Украине / В.П. Федоренко, А.Н. Ткаленко, В.П. Конверская // Защита и карантин растений. – 2009. – № 6. – С. 6–8.